

De

NUMMER 1 /// JAARGANG 87 /// 7 OKTOBER 2011

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

Behoorlijk gelukkig

Oordeel

Wanhoop

Het nieuwe Jeruzalem

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Bram Beute, prof. dr. Ad de Bruijne,
drs. Janneke Burger - Niemeijer, dr. Hans Schaeffer

Brede redactie Kernredactie plus prof. dr. Erik
de Boer, prof. dr. Sander Griffioen, prof. dr. Gert
Kwakkel, Jan Westert

Beeldredactie drs. Frouckje van der Wal

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 96

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 49,95 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-

- abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Schilderij cover: Frans van Hoffen

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

EÉN IN 2017?

TEKST: AD DE BRUIJNE, REDACTEUR ///

Het voorstel komt inmiddels van
verschillende kanten. In 2017 hopen
wij 500 jaar Reformatie te gedenken.
Voor Luthers tijd was de kerk één,
hoewel... Ook het schisma tussen Oost
en West greep diep in. Telde boven-
dien zelfs de ene kerk van Rome geen
vleugels, verschillen en conflicten?
Maar toch, als protestanten hebben
we sinds de Reformatie de kerk steeds
verder versplinterd. Zou het nu niet
mooi zijn om ter gelegenheid van deze
500-jarige herdenking nieuwe eenheid
te stichten? Misschien voorlopig eerst
eens tussen CGK, NGK en GKv. Een
sympathiek voorstel, waaruit gelovig
elan spreekt.

Tegelijk klinken er bezwaren. Principi-
eel: de verschillen in leer en geloofsbe-
leving zouden te diep gaan. Ook prak-
tisch: in de GKv en in de CGK zou een
behoorlijk smaldeel afhaken, waarmee
de verdeeldheid blijft. Zulke bezwa-
ren hebben de schijn tegen. Alsof je
expres leeuwen en beren vrijlaat op de
reisroute naar een geloofsideaal. Toch
lijkt mij een voorvraag nodig: wat is
eigenlijk kerkelijke eenheid?

Onwillekeurig benaderen wij die vraag
vanuit onze gewenning aan de manier
waarop de kerk in onze westerse we-
reld bestaat. Wij zien de kerk als een
maatschappelijk instituut, met een
officiële naam, een organisatiestruc-
tuur, een ledenregister en bezittingen,
zoals gebouwen. Binnen dat verstaans-
kader kun je kerkelijke eenheid alleen
maar opvatten als de ineenschuiving
van deze werkelijkheden: twee of meer
instituten fuseren.

Maar is kerkelijke eenheid gezien van-
uit de Bijbelse kern niet toch anders?
Ik denk aan drie aspecten. Eén ben je
als je samen aan Christus verbonden
bent en met elkaar het apostolische
geloof deelt. Eén zijn betekent ook dat
christenen en gemeenten elkaar merk-
baar dienen in christelijke broederlief-
de. En bij eenheid hoort tenslotte dat
je conflicten voorkomt of bijlegt.
Zo bekeken bestaat binnen één en het-
zelfde kerkelijke instituut vaak geen
kerkelijke eenheid. Omgekeerd kun-
nen afzonderlijke instituten door de
manier waarop ze met elkaar omgaan,
kerkelijk één zijn.

IN DIT NUMMER

4 DE STRALENDE BRUID

Veelzijdig kunstenaar Frans van Hoffen is al sinds zijn kindertijd geboeid door Johannes' visioenen op Patmos. In een interview vertelt hij over zijn werk. Drie van zijn schilderijen zijn in dit nummer afgebeeld. Ook het gedicht op pag. 9 is van zijn hand.

6 10 HET NIEUWE JERUZALEM

Het nieuwe Jeruzalem: beeldtaal voor een gelovige gemeenschap die nu al gevormd wordt door Gods kinderen op aarde, of een visionaire stad die in de toekomst zal neerdalen uit de hemel? Een discussie tussen Bas Luiten en Rob van Houwelingen.

18 KENNISOVERDRACHT EN CATECHESE

In vrijwel elk onderzoek dat onder jongeren wordt gehouden in verband met geloof en kerk komt gebrek aan kennis ter sprake. Maar kennis die wordt onderwezen, landt alleen als het een plek heeft in een context. Wordt er thuis ook geloofstaal gesproken?

EN VERDER

13 COLUMN BEHOORLIJK GELUKKIG /// 13 WWW.DEREFORMATIE.NL /// 14 BIJBELTAAL OORDEEL ///
16 WANDELEN MET GOD WANHOOP /// 20 BOEKBESPREKING BELOFTEN VOOR ISRAËL /// 22 KORT
NIEUWS, PERSBERICHTEN /// 24 UIT DE KERKEN

De stralende bruid

TEKST: FROUCKJE VAN DER WAL, KUNSTHISTORICUS EN BEELDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE /// FOTO: ELJEE BERGWERFF

Drie keer schilderde Frans van Hoffen het nieuwe Jeruzalem aan de hand van de beschrijvingen van Johannes in het boek Openbaring. Ze horen bij een serie van tien werken over het laatste Bijbelboek. Jarenlang bestudeerde hij de woorden en maakte hij ze zich eigen. In zijn eigen woorden en beelden geeft hij zijn indrukken en inzichten terug. De kern van zijn werk is dat de Apocalyps een boek van hoop en bemoediging is.

Eén blik op de website van Frans van Hoffen maakt duidelijk dat deze schilder een bezig mens is met veelzijdige talenten. Naast zijn vermogen om schilderwerken te maken van een hoog niveau schrijft hij ook gedichten om zijn ervaringen te delen. Verder is hij muzikant met jarenlange ervaring als organist en dirigent. Alsof dat nog niet genoeg is, zet hij zich actief in voor de kerk. Wie hem ontmoet weet het zeker: hier zit een gedreven en getalenteerd mens met een diep geworteld geloof en grote passie voor Gods Woord.

Kweekschool Als kind tekende Van Hoffen al vaak en graag. Zijn oudere broers kon hij altijd om raad vragen. Zijn moeder hield van gedichten en declameerde ze regelmatig uit haar hoofd, hoe lang ze ook waren. Veel flarden daarvan zijn blijven hangen bij de kunstenaar. De artistieke belangstelling en het christelijke geloof die hij van huis uit mee kreeg, vormden hem. Toch koos hij niet voor een kunstopleiding. ‘Dat was toentertijd ook niet gebruikelijk in die kringen,’ vertelt zijn vrouw Teuny. ‘Maar ik was ook bang dat een beeldende vakopleiding uiteindelijk te

eenzijdig voor mij zou zijn,’ vult Frans haar aan. ‘Steeds maar één vak geven leek me onvoldoende uitdagend. Het werd de kweekschool, waar ik vijf jaar teken- en schilderles kreeg van Jo van der Zouwen, een kunstpedagoog die veel voor mij heeft betekend. Tijdens mijn jaren als leerkracht en later als directeur van de Dr. K. Schilderschool in Oegstgeest ben ik altijd tekenen en handvaardigheid blijven geven, maar vrij werken bleef in die periode beperkt tot de schaarse vrije tijd.’ Na zijn vervroegde pensionering vestigden Frans en Teuny zich in Nunspeet. Hier volgde hij de Vrije Academie

voor Beeldende Kunsten. De eerste vijf werken uit de serie over de Apocalyps maakte hij voor zijn eindexamen.

Symboliek Waarom Openbaring? De fascinatie voor Johannes’ visioenen was er al van kinds af aan. Frans legt uit dat veel van de beschrijvingen bol staan van de symboliek. ‘Johannes gebruikt heel vaak het woord “als”, als hij beschrijft wat hij ziet: iets *als* van jaspis, *als* paarden, *als* sprinkhanen, *als* glas. Als hij de muren van de nieuwe stad Jeruzalem beschrijft, die de vorm van een kubus heeft, dan gaat het vooral om de

symboliek. De stad is veilig, enorm van omvang en gevuld met de mensen die bij God horen en uit zijn volk en kerk voortkomen, van binnenuit verlicht door God zelf. De beschrijving van wat Johannes ziet, laat veel aan de verbeelding over.’

Van Hoffen benadrukt dat hij geraakt is door de hoop en bemoediging die uit de Openbaring spreken: ‘Door alle verschrikkingen en waarschuwingen heen loopt een gouden draad van Gods bemoediging voor zijn kinderen. Het hele boek is vol van Gods trouw, zijn grote liefde voor hen die bij Hem horen: voor hen die zijn gekocht met het bloed van het Lam.’

Alhoewel het boek zich ervoor leent, valt Van Hoffen niet in de valkuil het spectaculaire te zoeken in de ellende. In het verleden hebben veel kunstenaars zich uitgeleefd op het laatste oordeel en de verschrikkingen van de hel. Hiëronymus Bosch (1450-1516) is daar misschien wel het meest sprekende en bekendste voorbeeld van. Van Hoffen pakt het veel geraffineerder aan. Hij schildert de tafereelen zo alsof hij er zelf middenin zit, maar beperkt zich tot de essentie. De vier paarden zijn frontaal in beeld gebracht, alsof ze de beschouwer onder de voet kunnen lopen. Hun veelzeggende

'Van Hoffen schildert de taferelen zo alsof hij er zelf middenin zit, maar beperkt zich tot de essentie' ///

symbolen als de weegschaal, de boog en het zwaard zijn na een beetje speuren herkenbaar in beeld. De aanbidding van de oudsten is opgezet vanuit het zogenaamde kikvorsperspectief, waardoor de blik van de kijker op gelijke hoogte is als één van de knielende oudsten. Het is slechts een klein fragment van een grote scene. Frans weet zich een meester in het weglaten en tegelijkertijd is zijn werk in alle opzichten heel gelaagd, zonder dat dit aan de beleving van het werk afbreuk doet.

De bruid Juist vanwege de hoop en belofte van trouw en liefde die als een rode draad door de Openbaring heenloopt, werd Van Hoffen gegrepen door de beschrijvingen van het nieuwe Jeruzalem. Zijn eerste schilderij met die titel (zie pag. 6) was zijn eindexamenwerk: een mysterieus portret van een zittende vrouw die gekroond en

naakt is, haar armen naar beneden ahangend. Wie beter kijkt, ziet dat de vrouwenfiguur helemaal opgebouwd is uit Oriëntaals aandoende bouwsels en serviesachtige voorwerpen 'als van glas'. De vrouw als zodanig is een verschijning en geen persoon van vlees en bloed en daarmee wordt recht gedaan aan de symbolische betekenis van de bruid. De kleuren komen voort uit de omschrijvingen van Johannes. Het geheel komt over als een eenheid en het is fascinerend om ernaar te kijken. Het is heel knap hoe het één in het ander overloopt zonder dat het gekunsteld wordt. Doordat Frans vanuit een donkere ondergrond naar licht schildert, bereikt hij een bijzonder effect. Door met lagen olieverf van verschillende kleuren te werken, ontstaat er een gelaagdheid en een zekere transparantie. Hierdoor krijgt het werk letterlijk diepgang en een intense uitstraling.

De lichtste delen bestaan uit de meeste lagen verf. De techniek sluit hierdoor nauw aan bij de thematiek, waardoor de zeggingskracht toeneemt: het licht staat centraal.

De stad Later maakte Frans van Hoffen nog twee schilderijen van het nieuwe Jeruzalem. Waar het in het eerste schilderij leek alsof de schilder midden in de stad stond, is hij in de andere twee naar achteren gaan staan. In het tweede werk (zie cover) is te zien hoe de stad met 'paarlen poorten' neerdaalt uit de hemel. Deze stad voldoet met de vierkante vormen meer aan de beschrijvingen van de kubus. Uit de stad stroomt levend water. Wie beter kijkt, kan weer de bruid ontdekken. Zij ligt op de stad, haar hoofd rust aan de linkerkant in het felle licht en haar lange bruidssleep valt samen met de rivier naar beneden. In het derde schilderij (zie pag. 11) komen de Oosters aandoende torens weer terug. De nadruk lijkt hier nog meer op het water te liggen, dat op de voorgrond als een kleed uitgerold wordt, dansend bijna. Om in dit schilderij de bruid te ontdekken, moet het een kwartslag naar links worden gedraaid. Dan blijken de wateren opeens de mouwen te zijn van haar gewaad. Deze bruid is stralend als de zon en vol beweging. Heel de schepping doet mee, zoals in Psalm 98: *'Laat bruisen de zee en alles wat daar leeft, laat juichen de wereld met haar bewoners. Laten de rivieren in de handen klappen en samen met de bergen jubelen voor de HEER, want hij is in aantocht als rechter van de aarde. Rechtvaardig zal hij de wereld berechnen, de volken oordelen naar recht en wet.'*

Meer werk van Frans van Hoffen is te zien op zijn website www.fransvanhoffen.nl.

Het nieuwe Jeruzalem in aanbouw

TEKST: BAS LUITEN, PREDIKANT TE AMERSFOORT – DE HORSTEN EN HOOFDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE /// SCHILDERIJ PAG. 6: FRANS VAN HOFFEN

Aan het eind van de Bijbel, als een hoogtepunt in de Openbaring, mogen we het nieuwe Jeruzalem zien in al haar heerlijkheid. Hier werkt God naar toe, hier mogen christenen naar uitzien. De levensreis kan lang en zwaar zijn, volharden in geloof is de moeite waard!

De heerlijkheid van het nieuwe Jeruzalem zal pas worden gezien op de nieuwe aarde. De vraag is echter, of daarmee de stad zelf ook toekomst is. Daar wordt verschillend over gedacht. Ik lees in de Bijbel dat zij vandaag in aanbouw is, maar prof. dr. Rob van Houwelingen ziet haar in zijn boek *Apostelen* als een toekomstige stad.¹ Over dit verschil gaat het in dit tweeluik, en over de gevolgen ervan voor het heden. Eerst zal ik aan Van Houwelingen voorleggen hoe ik Jeruzalem zie, in zijn bijdrage *Het nieuwe Jeruzalem in zicht* zal hij hierop ingaan.

Kort bestek De inhoud van de Openbaring aan Johannes heeft volgens Van Houwelingen twee aspecten: 'Johannes krijgt iets te zien dat zowel het heden als de toekomst doorlicht. Wat hierna gebeuren zal staat niet los van wat gaande is; wat gaande is staat niet los van wat hierna gebeuren zal.'² Toch typeert hij het nieuwe Jeruzalem als een toekomstige wereldstad. Hierin is hij consequent, hij spreekt ook over toekomstige bewoners.³ Hij ziet de stad ook echt als stad. Citaat: 'Vaak wordt de bruid uit hoofdstuk 19 geïdentificeerd met de gelovigen als

Gods volk, maar in hoofdstuk 21 is het nieuwe Jeruzalem de bruid (Opb. 21:2.9). De gelovigen zijn de bewoners van het nieuwe Jeruzalem...'⁴

Die stad is volgens hem nu niet op aarde. Citaat: 'Johannes zag de heilige stad neerdalen vanuit de hemel, bij God vandaan. Blijkbaar bevond de heilige stad, door heidenen onder de voet gelopen en daarmee ontwijd (Opb. 11:1-2), zich niet langer op aarde maar was zij als het ware tijdelijk uitgeweken naar de hemel.'⁵

De hoogte van de stad is gelijk aan de lengte en de breedte. Van Houwelingen ziet hierin het model van een piramide, een terrasvormige bouw tegen een helling. 'De heilige stad is de hemel die uitvloeit op aarde.'⁶

In kort bestek ontstaat zo een indruk van een werkelijke stad, die nu niet op aarde is maar in de toekomst zal neerdalen. Vragenderwijs wil ik hier mijn gedachten naast zetten.

Beeldspraak Als ik let op de ruime context waarin het nieuwe Jeruzalem

ons wordt beschreven, zie ik visioenen vol beeldspraak. Het gaat over een lam, een draak en twee beesten. Er klinken bazuinen en donderslagen. Schalen van

toorn worden uitgetoent. Als ik dat allemaal letterlijk zou nemen, zie ik niets hiervan terug in deze tijd: ik zie geen draak en geen schalen. Maar dat is ook de bedoeling niet. Beeldspraak vraagt van mij dat ik doordenk wat God mij laat zien om de beteke-

'Beeldspraak vraagt van mij dat ik doordenk wat God mij laat zien om de betekenis ervan te verstaan'

nis ervan te verstaan. Dan herken ik veel! Dat maakt mij voorzichtig met het letterlijk nemen van een visioen of van elementen daaruit.

Als ik vervolgens kijk naar de directe context van het nieuwe Jeruzalem, zie ik een andere stad, Babylon! De stad wordt getoond als een hoer, gedragen door een scharlakenrood beest vol godslasterlijke namen. Zij is dronken van het bloed van de heiligen. Overduidelijk is dit beeldspraak. De hoer is gezeten aan waterstromen, die worden verklaard als vele landen en volken en stammen (17:15). Dus denk ik hierbij niet aan één lokale plaats.

Ooit was Babel wel een aanwijsbare stad. Daar werd God naar de kroon gestoken. Vandaag lees ik die naam als zinnebeeldige typering van 'de stad van de mens', waar die ook wordt aangetroffen. Babylon kenmerkt een manier van denken en leven en handelen, waarin voor God geen plaats is. De oproep 'Ga weg uit die stad, mijn volk' (18:4) is in deze tijd wereldwijd van toepassing. Als ik in Babylon werkelijk één stad zou zien, zou ik dit visioen te kort doen. Welnu, als het nieuwe Jeruzalem ons wordt getoond als de tegenhanger van dit Babylon, waarom zou de Godsstad dan geen beeldspraak zijn? De Heer zet beide steden tegenover elkaar, als de bruid en de hoer. Beide steden worden met dezelfde woorden aan Johannes gepresenteerd door één van de zeven engelen met de offerschalen die gevuld waren met de laatste zeven plagen (17:1 en 21:9). Beide keren geraakt Johannes in geestvervoering om te kunnen zien wat God hem wil tonen (17:3 en 21:10). Moeten beide steden dan niet op gelijke wijze worden verstaan? Is ook Jeruzalem dan niet de typering van een gemeenschap, maar dan met God in haar midden? Johannes hoorde de engel zeggen: 'Ik wil je de bruid laten zien, de vrouw van het lam.' Daarop kreeg de apostel het nieuwe Jeruzalem te zien. Trouwt het lam met een stad? Zegt de engel hier juist niet, dat het om een volk gaat, zoals in de Schrift altijd de bedoeling is als het om de bruid van de Heer gaat? De gemeente van de Heer kent vele typering. Ze wordt vergeleken met een kudde, een lichaam, en zo ook met

een huis of een bouwwerk van levende stenen, gebouwd op het getuigenis van apostelen en profeten en met Jezus Christus als hoeksteen (Ef. 2:19-22). Dus waarom zou ze niet als stad getoond kunnen worden? Ligt dat niet helemaal in de lijn van Oude en het Nieuwe Testament?

Actueel De Openbaring van Jezus Christus vat de werkelijkheid voor ons samen in twee steden, Jeruzalem en Babylon. Alles wat er op aarde wordt gedaan, gezegd en gedacht, heeft een plek in één van beide steden. Helderder kan het ons niet worden getoond. Als we beide steden op gelijke wijze verstaan, betekent dat dan ook niet dat ze gelijktijdig zijn? Mensen worden geroepen om Babylon te verlaten (18:4) en genodigd om in Jeruzalem te drinken van het water dat leven geeft (22:17). Hoe kan het één actueel zijn en het ander toekomst? Moeten we al wel Babylon uit maar kunnen we Jeruzalem nog niet in? Naar mijn overtuiging vraagt de actuele beschrijving van Babylon om een net zo actuele uitleg van het visioen over Jeruzalem.

In dit nieuwe Jeruzalem is genezing te vinden door de stroom van levendmakend water die uitgaat van de troon van God en van het lam (22:1-5). Wordt hier niet gerefereerd aan de tempelbeek, die Ezechiël zag (Ez.47)? Is dit niet het water ter genezing van de volken (22:2)? Straks is er geen genezing meer nodig, dan zal het ook te laat zijn voor ieder die alsnog drinken wil. Vandaag zegt de bruid samen met de Geest: 'Kom!' Johannes zag de heilige stad neerdalen. Dat woord 'neerdalen' doet menigeen

denken aan een beweging als van een lift. Maar die uitleg vindt nergens steun in de Bijbel. Het nieuwe Jeruzalem werd voorspeld bij monde van Jesaja als de stad op de hoogste van alle bergen (Jes. 2:1-5). Dat was ook al beeldspraak uiteraard, ontleend aan de ligging van het toenmalige Jeruzalem op de berg Sion. Samen met Van Houwelingen denk ik daarom aan een stad op een berg, die terrasvormig neerdaalt. Daarom zijn haar hoogte, breedte en lengte aan elkaar gelijk. Prachtig schrijft hij: 'De heilige stad is de hemel die uitvloeit op aarde.' Haar top is in de hemel, haar poorten staan op aarde. De volken trekken op om hier de Heer te aanbidden. Waarom zou dit toekomst moeten zijn? Wat hier beschreven wordt, is sinds Pinksteren in volle gang. Aan de christelijke Hebreeën in hun verstrooiing wordt geschreven, dat zij (op aarde) genaderd zijn tot de Sionsberg, tot de stad van de levende God, het hemelse Jeruzalem, en tot duizenden engelen en mensen in hemel en op aarde (Hebr. 12:22-24)! Daar is geen woord toekomst bij.

Perspectief Beide steden, Jeruzalem en Babylon, worden getoond in perspectief. Van Babylon wordt nu al geroepen: 'Gevallen, gevallen is Babylon, die grote stad, die door haar ontucht alle volken de wijn van haar wellust heeft laten drinken' (14:8). Al bij voorbaat hoort Johannes het verdriet van de mensen en ziet hij hun verbijstering, als al die glans en rijkdom in enkele ogenblikken vergaat (18). Deze finale ondergang van de hoer die mensen tot afgoderij verleidt is nog toekomst. Toch is dit in Gods ogen al een vaststaand feit en Hij wil dat wij dat ook zo zien. Terwijl in onze dagen Babylon nog volop in aanbouw is! Allerlei ontwikkelingen stuwden de handel en de economie, er

lijkt geen plafond aan wat de wetenschap kan bereiken. Toch, terwijl de hoer zich een roes drinkt, geldt ze al als hopeloos verloren.

Het is mijns inziens duidelijk dat dit het perspectief is van Babylon: haar heden en haar toekomst worden in één lijn ons getoond. Licht het dan niet voor de hand om net zo het visioen van Jeruzalem te verklaren? Leert heel het Bijbelboek Openbaring ons niet het heden én de toekomst in één lijn te zien? Wat hierna gebeuren zal, staat niet los van wat gaande is. Daarom is mijns inziens ook Jeruzalem al net zo in aanbouw, met levende stenen die eens zullen glanzen op een manier die we ons nu niet kunnen voorstellen. Zij gaat haar eigen toekomst tegemoet, maar is te vinden in het heden, als de bruid die zich rein bewaart voor haar Bruidegom.

Werkelijkheid Het hemelse Jeruzalem wordt in de hemel gedacht. Want dat lijkt haar naam te zeggen. Maar kan hemels ook niet haar afkomst aanduiden? Goudse kaas en Schotse whisky kun je overal ter wereld aantreffen. De aanduidingen geven de herkomst en de kwaliteit aan, maar sluiten het product niet ergens in op. Kun je zo ook niet over het hemelse Jeruzalem spreken? Het duidt haar afkomst aan en haar eigen aard. Het nieuwe Jeruzalem heeft haar oorspong in de hemel en is te vinden overal op aarde. Paulus schrijft dat zij als moeder uitermate vruchtbaar is (Gal. 4:26-31). Zij schenkt leven uit de dood door het Woord van God! Dat gebeurt hier en nu, onder alle volken. Dit bepaalt de werkelijkheid waarin wij leven. Eerlijke exegese mag zich niets aantrekken van de gevolgen. Er staat wat er staat, daar moeten we het mee doen. Toch zijn mijns inziens de gevolgen groot als je zegt, dat het Jeruzalem van

God tijdelijk uitgeweken is naar de hemel. Leven we vandaag dan in een tussentijd, ná het oude en vóór het nieuwe Jeruzalem? Klopt dat wel met de doorgaande lijn in de Schrift, waarlangs we beloften uit het Oude Testament in het Nieuwe Testament naar hun vervulling zien gaan?

De Psalmen uit het Oude Testament kunnen we allemaal zingen, als we op geestelijke wijze hun betekenis ook voor vandaag verstaan. Op die manier is Psalm 122 voor mij heel concreet: 'Jeruzalem dat ik bemin, nu treden wij uw poorten in'. Is er een andere uitleg mogelijk, dan dat ik vandaag die poorten werkelijk binnen ga? Mag ik nu ook al trots zijn op mijn stad, haar heerlijkheid verstaan al is die nog verborgen?

- 1 P.H.R. van Houwelingen, *Perspectief voor Jeruzalem, in: Apostelen. Draggers van een spraakmakend evangelie (CNT III)*. Kampen (Kok), 2010, pag. 138 – 165.
- 2 Idem, pag. 151
- 3 Idem, pag. 151, 152
- 4 Idem, pag. 154
- 5 Idem, pag. 156
- 6 Idem, pag. 159

Hooglied op het nieuwe Jeruzalem (Openbaring 21:9-22:5)

O liefste, daal neer.
Je glanzende gestalte
betovert me:
parelfris paradijs.

Laat me dwalen,
je lijflijke lijnen volgen
als een wandeling
langs lieflijke lanen:
verrukkelijk labyrint!

Dit geluk,
o schitterende schoonheid,
kristallen jonkvrouw,
fonkelwiegend door mijn
vreugdetranen,
kan in eeuwigheid
niet meer stuk.

Door Frans van Hoffen

✚ SAMENVATTING

Het nieuwe Jeruzalem waarvan in Openbaring 21 sprake is, is geen concrete stad die bij Christus' wederkomst op aarde zal neerdalen, maar een gemeenschap die sinds Christus' hemelvaart op aarde in aanbouw is.

In dit artikel worden een aantal argumenten gegeven voor dit standpunt: (1) het woord 'stad' is beeldspraak, zoals er in Openbaring zoveel beelden worden gebruikt; (2) omdat wat er over Babylon geschreven wordt, zich in deze tijd afspeelt, moeten we wat er over het nieuwe Jeruzalem geschreven staat, ook in deze tijd plaatsen; (3) heden en toekomst worden in Openbaring steeds in één lijn getoond; het nieuwe Jeruzalem is dus hier en nu al in aanbouw, maar zal straks in al haar heerlijkheid doorbreken.

Het nieuwe Jeruzalem in zicht

TEKST: ROB VAN HOUWELINGEN, HOOGLEERAAR NIEUWE TESTAMENT AAN DE TU IN KAMPEN /// SCHILDERIJ: FRANS VAN HOFFEN

Wat ds. Bas Luiten, mijn jaargenoot tijdens de theologische studie in Kampen, in het voorgaande artikel schrijft, getuigt van belangstelling voor het Jeruzalem-perspectief zoals ik dat in het CNT-themadeel *Apostelen* heb ontwikkeld. Ik zal proberen hem te beantwoorden door het verschil tussen ons te analyseren en te relativeren, in de hoop dat onze schriftelijke gedachtewisseling tot een beter begrip leidt van het boek *Openbaring*.

De steden Babylon en Jeruzalem worden in het boek *Openbaring* contrasterend naast elkaar gezet, de hoer en de bruid, daarover zijn we het eens. Lezers van het boek – zowel de eerste lezers of hoorders als Bijbellezers uit de 21ste eeuw – zullen zich uitgedaagd weten om hun heil niet van Babylon maar van Jeruzalem te verwachten, en niet gericht te zijn op de stad van de mens maar op de stad van God.

Uit die antithetische parallel trekt Luiten twee conclusies. Met de eerste ben ik het grotendeels eens, met de tweede niet.

Beeldtaal Zowel als het gaat over Babylon als wanneer het gaat over Jeruzalem, is er sprake van

beeldtaal (beeldspraak is geen adequate aanduiding voor wat in een visioen gebeurt): Babylon typeert de gemeenschap zonder God en Jeruzalem de gemeenschap met God. Deze eerste conclusie van Luiten deel ik. Dat het nieuwe

Jeruzalem in het visioen van Johannes gedetailleerd beschreven wordt als een stad, zoals men zich in de oudheid de ideale samenleving indacht, sluit aan bij ons menselijk voorstellingsvermogen. Visioenen spreken beeldende taal. Het oordeel over Babylon (waarvan ons trouwens geen gedetailleerd stadsbeeld getekend wordt zoals bij Jeruzalem) betekent niet dat de stad in algemene zin taboe is. Maar het nieuwe Jeruza-

Volgens Openbaring

wordt het nieuwe

Jeruzalem de

hoofdstad van een

nieuw wereldbestel

lem wordt de heilige stad genoemd (21:2), omdat de Heilige daar centraal staat. Deze stad is gereed om een unieke geloofsgemeenschap te herbergen. Het edelgesteente maakt het samenzijn met God in de stad kleurrijk, het goud maakt het kostbaar, de muren maken het veilig, de poorten maken het toegankelijk, water en bomen maken het leefbaar. De hemelse stem verklaart wat er aan de hand is: 'Gods woonplaats is onder de mensen, Hij zal bij hen wonen' (21:3). Toch is het beeld van een stad zeker niet

willekeurig: de Heilige woont vanouds in Jeruzalem. Volgens *Openbaring* wordt het nieuwe Jeruzalem de hoofdstad van een nieuw wereldbestel.

Ongelijkijdig Luiten beschouwt Babylon en Jeruzalem als gelijktijdig. Hij schrijft: 'Alles wat op aarde wordt gedaan, gezegd en gedacht, heeft een plek in één van beide steden'. Deze tweede conclusie deel ik niet, en wel om de volgende exegetische redenen: De verschijning van een nieuw Jeruzalem valt samen met de komst van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde (20:11; 21:1).¹ 'Wat er eerst was is voorbij' (21:4). Met andere woorden: de val van Babylon gaat aan het laatste oordeel vooraf, de bloei van Jeruzalem volgt op het oordeel. Dat oordeel wordt uitvoerig beschreven in hoofdstuk 19-20, dus precies tussen de hoofdstukken over Babylon en Jeruzalem in.

De val van Babylon wordt profetisch voorzeggd met gebruikmaking van de verleden tijd (zie bv. 18:2: Gevallen is Babylon, die grote stad!), terwijl in de beschrijving van het nieuwe Jeruzalem

vaak een toekomstige tijd gebruikt wordt (zie bv. 22:5: Het zal er geen nacht meer zijn). Bij Babylon dient de toekomstige tijd alleen om haar het oordeel aan te zeggen.

Het nieuwe Jeruzalem herinnert op tal van momenten aan het paradijs uit Genesis 2-3 (de beschrijving wemelt van de paradijsmotieven²), met dit verschil: de vloek zal dan zijn opgeheven (22:3a). Levend water en geneeskrachtige bladeren zorgen ervoor dat dood en pijn voorgoed tot het verleden zullen behoren (de beeldspraak uit 22:2 maakt mogelijk wat in 21:4 gezegd werd)³.

Met God en het Lam samen als levensbron wordt de toekomst definitief nog mooier dan het begin.

Hierbij komt nog een waarneming die ik aan collega Erik de Boer te danken heb. In de uitvoerige beschrijving van

het nieuwe Jeruzalem ontbreken de bewoners. Als er mensen ter sprake komen, dan gebeurt dat uitsluitend in de toekomstige tijd (21: 24-26; 22: 3-5).

De stad van de toekomst lijkt haast leeg, zo te zien moeten de bewoners nog komen!

Hebreeën en 1 Petrus

Luitens verwijzing naar Hebreeën 12 vind ik niet sterk. De gemeente op aarde is wel *genaderd* tot de stad van de levende God, het hemelse Jeruzalem, maar juist daarom is zij die stad nog niet *binnengegaan*. Er blijft ruimtelijke afstand tussen hemel en aarde. Daarom zoeken wij, aldus de schrijver van Hebreeën, de toekomstige stad (Heb. 13:14). Tot twee keer toe

wordt in Openbaring gezegd dat Johannes het nieuwe Jeruzalem ziet neerdalen 'vanuit de hemel' (Grieks: *ek tou ouranou*; 21:2 en 21:10). Hoe we ons dit

ook precies voorstellen, de kerngedachte is toch dat de voor mensen onoverbrugbare afstand tussen hemel en aarde op een bepaald moment op Gods initiatief wordt overbrugd. En dat moment is nog niet aangebroken.

In 1 Petrus 2 wordt de gemeente vergeleken met een huis in aanbouw: levende stenen die zich laten gebruiken voor een geestelijk huis, om geestelijke offers te brengen van lofprijzing en gebed. Maar je kunt deze beeldspraak moeilijk verbinden met Openbaring 21-22. Daar

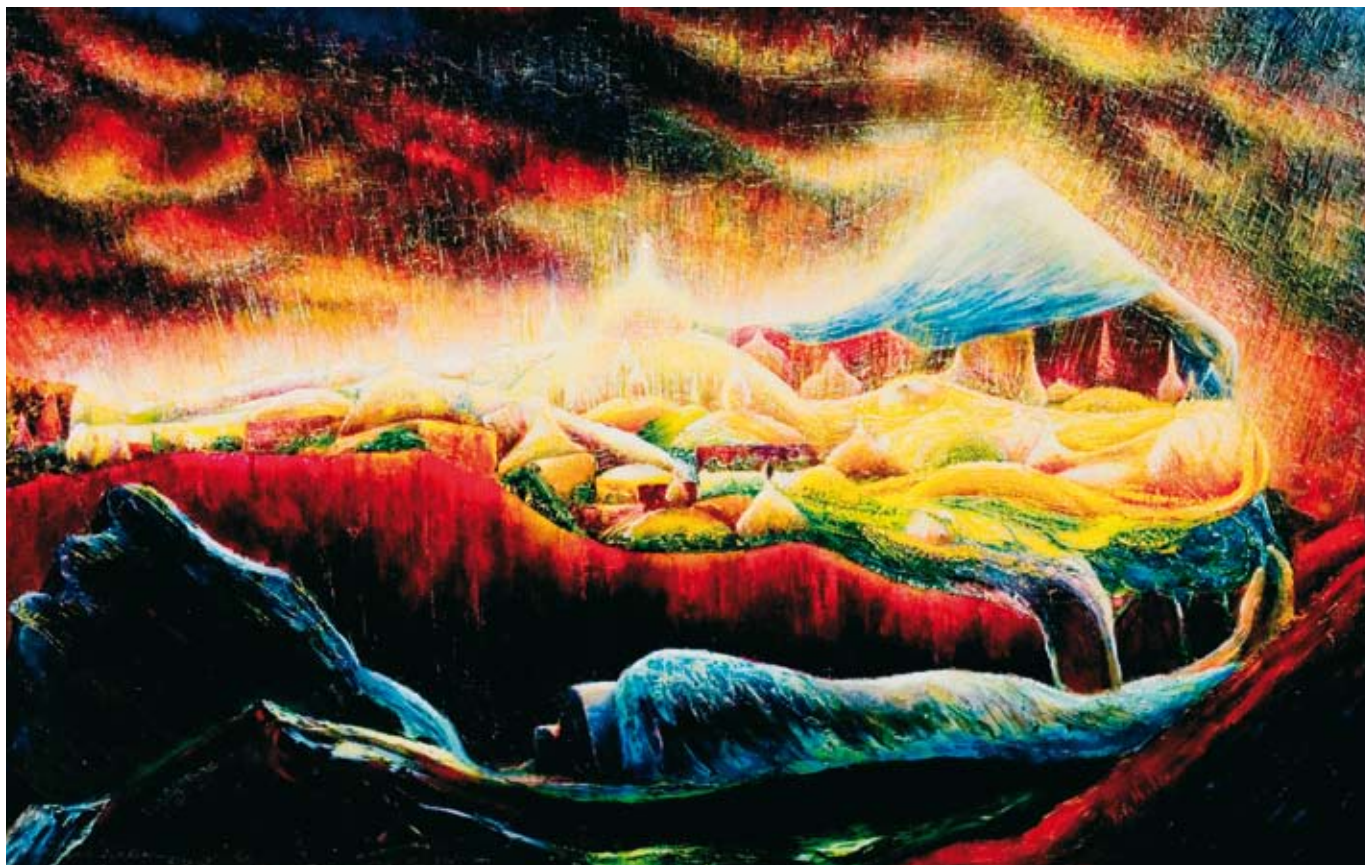
'Met God en het Lam

samen als levensbron

wordt de toekomst

definitief nog mooier

dan het begin'

lezen we dat het nieuwe Jeruzalem geen tempel heeft, omdat (niet de gemeente maar) de Almachtige haar tempel is, en het Lam. En we lezen niet dat zij is opgebouwd uit levende stenen. Bovendien is de stad die Johannes visionair te zien krijgt om zo te zeggen kant en klaar. Het goddelijke bouwwerk hoeft zelfs niet door ons afgebouwd te worden, we hoeven er alleen maar onze intrek te nemen. Er is geen sprake van dat de gemeente in het Nieuwe Testament wordt voorgesteld als een nieuw Jeruzalem in aanbouw.

Jeruzalem dat ik bemin ‘Jeruzalem, dat ik bemin, nu treden wij uw poorten in’ (Ps. 122) is geschreven voor pelgrims die opgaan naar de oudtestamentische tempel in Jeruzalem. Mijns inziens dient dat niet meteen op de nieuwtestamentische kerk te worden toegepast. Liever denk ik allereerst terug aan het volk Israël, gezegend met Gods bijzondere aanwezigheid in het centrale heiligdom. Vervolgens realiseer ik me dat zulk opgaan niet meer mogelijk is na de tempelverwoesting, en ik verheug me erin dat gelovigen worden uitgenodigd door de poorten de nieuwe stad binnen te gaan (Op. 22:14). Niet nu, maar straks. Jeruzalem is dus achter ons, boven ons en vóór ons. Intussen zijn we als gelovigen niet verstoken van Gods aanwezigheid, integendeel: de gemeente is een tempel van de heilige Geest. Maar God heeft nog niet, zoals vroeger onder Israël, zijn tent opgeslagen onder de mensen (Op. 21:3 volgens de vertaling NBG-1951, de Willibrordvertaling,

en de Herziene Statenvertaling). Waarom zou je in zo’n situatie niet over een tussentijd mogen spreken? Pinksteren en de wederkomst vallen niet op één dag, we leven er tussenin. Ik wil de eschatologische spanning van het Nieuwe Testament graag bewaren en met heel de kerk verlangend uitzien naar de realisering van al Gods beloften, wanneer vanaf de troon Gods eigen stem zal zeggen: ‘Alles maak Ik nieuw’ (21:5)!

Nieuwe oriëntatie Wat wel moet gebeuren is

dat, vanwege dit toekomstperspectief, mensen zich nu al actief op het nieuwe Jeruzalem oriënteren. De beschrijving uit het boek Openbaring bevat daarvoor ook duidelijke signalen: de stadspoorten staan dag en nacht uitnodigend open naar alle windstreken (21:13; 22:25), hoewel niet iedereen er binnenkomt (21:27; 22:15). De volken komen in haar hun lof en eer betuigen (21:24.26) en aan de gelovigen, gereinigd door het bloed van het Lam, wordt het recht (Grieks: *exousia*) beloofd om de stad door de

poorten te betreden (22:14). Samen met de Geest is de bruid, het nieuwe Jeruzalem, nu al bezig stadsbewoners te werven (22:17). Die bewoners moeten blijkbaar nog komen. Over deze signalen voor het heden zijn we het denk ik eens. Maar ik wil die praktische consequenties voor het leven in deze wereld niet terugprojecteren in de exegese. Volgens mij houdt het boek Openbaring ons voor: de toekomst gaat bijna beginnen, want het nieuwe Jeruzalem is al in zicht!

- 1 Over de verhouding tussen continuïteit en discontinuïteit schreef ik, alweer bijna 20 jaar geleden, een tweetal artikelen onder de titel ‘De dom van Utrecht en de toren van Pisa’, De Reformatie 68 (1992): 113-115; 138-140.
- 2 Zie mijn bijdrage: ‘Paradijsmotieven in het boek Openbaring’, binnenkort te verschijnen in: *In den beginne en verder. Een bijbels-theologische reflectie op de schepping* (TU-bezinningsreeks 8), red. G. Kwakkel en P.H.R. van Houwelingen. Barneveld: De Vuurbaak, 2011.
- 3 Volgens 22:2 is de belofte voor Israël uit Ezechiël 47:12 in de toekomst ook van toepassing op ‘de volken’, de niet-Joden voor wie het nieuwe Jeruzalem een aantrekkelijke woonplaats is (21: 24 en 26).

✚ SAMENVATTING

Het nieuwe Jeruzalem – is dat beeldtaal voor een gelovige gemeenschap die nu al gevormd wordt door Gods kinderen op aarde, of is het een visionaire stad die in de toekomst zal neerdalen uit de hemel? In dit artikel wordt het tweede standpunt bepleit, met als belangrijkste argument dat Babylon en het nieuwe Jeruzalem elkaar opvolgen in de tijd. De gevolgen van het exegetische meningsverschil voor hoe je tegen het heden aankijkt, zijn niet groot. Het is een kwestie van perspectief.

HENK SCHAAFSMA, VOORZITTER VAN HET CHRISTENNETWERKIGMV ///

Behoorlijk gelukkig

Het gaat goed met ons, zeggen de samenwerkende planbureaus. Dat stond in de NRC als conclusie van de 'Monitor Duurzaam Nederland 2011'. We zijn welvarend vergeleken met andere Europese landen. We zijn er ook best tevreden mee, zoals we al tien jaar tevreden zijn. We mogen niet klagen. Alles overwegende schrijft de journalist: we zijn kortom behoorlijk gelukkig.

Behoorlijk gelukkig dus. Ik kijk er van op. In het voorgaande heeft de schrijver betoogd dat het met de duurzaamheid in Nederland maar magertjes is gesteld. Duurzaamheid vraagt lange adem en daar komt de politiek niet aan toe: veel is er hijgerig.

Het Christelijk Sociaal Congres in augustus van dit jaar droeg als motto: schepping en samenleving: een duurzame relatie. Tijdens het congres werd dit motto meer en meer van een vraagteken voorzien. Zo kon je voorzitter Herman Kaiser horen verzuchten: 'Zijn we wel toekomstbestendig of is de

christelijk sociale beweging gedoemd binnen nu en vijf jaar te sterven?' Als het gaat om duurzaamheid en rentmeesterschap, zo werd gesteld, is veel blijven steken in voornemens en goede bedoelingen. Er is visie ontwikkeld, er zijn visioenen getekend. Maar de realiteit is dat we politiek en maatschappelijk gezien eerder te maken hebben met doemscenario's dan met lonkende perspectieven.

En dan die conclusie: we zijn in Nederland behoorlijk gelukkig. We leven in welvaart. Alleen, de manier waarop die welvaart tot stand komt, bedreigt die van onze kinderen en kleinkinderen. De biodiversiteit neemt af in het dichtbevolkte Nederland. De kosten van de gezondheidszorg zullen blijven stijgen door de vergrijzing. Het onderwijs blijft achter. Er is sociale ongelijkheid en we teren op anderen. Maar we voelen ons in Nederland behoorlijk gelukkig! De zorgen en bedreigingen schuiven we voor ons uit. Het huidige kabinet doet

nauwelijks iets aan de bestrijding ervan.

De bijdrage van minister Verhagen op het congres

maakte mij behoorlijk pessimistisch over zijn beleid. Een duurzame relatie? Er is weinig van te merken. We boeren achteruit ondanks het enthousiasme van Martine Vonk. Zij laat zien dat het echt anders kan.

Behoorlijk gelukkig? Ik heb meer het idee dat we *onbehoorlijk* gelukkig zijn. We leven op de pof bij de toekomst, kopt de NRC. Dat kun je toch geen behoorlijk gedrag noemen? Zoiets doet een goede rentmeester toch niet? Dat roept bij mij hele andere gevoelens op: daar baal ik van en ik voel me behoorlijk ongelukkig.

Dit was de laatste column van Henk Schaafsma in De Reformatie. De redactie bedankt hem bij dezen hartelijk voor zijn bijdragen.

WWW.DEREFORMATIE.NL

Bezoek ook eens de website van De Reformatie. Daar vindt u naast inhoudelijke bijdragen bij bepaalde artikelen die eerder al zijn verschenen, ook reacties van lezers op de inhoud van een nummer en op de stelling die u in elk nummer aantreft. Natuurlijk kunt u zelf ook een reactie achterlaten.

**De heilige stad is
vandaag de wereldwijde
gemeente van de Heer**

Via de website kunt u ook meedenken over de inhoud van de komende nummers. De thema's daarvan zijn:

21 okt.: extra dikke special over het thema Familie, in samenwerking met Opbouw. Wilt u extra nummers bestellen, kijk dan op de achterpagina;

4 nov.: toekomst van de protestantse kerken;

18 nov.: derde wereld, thema-artikel van Tear.

2 dec.: het Oude Testament en de christelijke geloofspraktijk

Hebt u een vraag over één van deze thema's? Stel hem dan tijdig aan de redactie, die voor zover mogelijk voor beantwoording in het betreffende nummer zal zorgen.

Oordeel

'DAAROM ZIJN ER ONDER U VEEL ZWAKKE EN ZIEKE MENSEN EN ZIJN ER AL VELEN ONDER U GESTORVEN.' (1 Korintiërs 11:30)

Wie heeft dat nooit eens tegenwoordig? Dat je denkt: het gaat niet goed in onze gemeente. Er zit spanning, we verstaan elkaar niet meer, het contact verschaalt, we verbrokkelen in groepjes gelijkgezinden. En dan ook nog in een tijd dat er zoveel zorg en verdriet is in de gemeente: veel ernstig zieken en de laatste maanden al vier begrafenissen...

Onwillekeurig denk je aan Korinte. In zijn eerste brief beschrijft Paulus in hoofdstuk 11 een liefdeloze toestand daar. Nota bene: hun samenkomsten deden meer kwaad dan goed, zegt hij (17). Ja, want wat daar goed was – maaltijden met liefdevolle zorg van de rijken voor de armen – was in zijn tegendeel veranderd: de sociale verschillen werden alleen maar aangescherpt. Zo braken de mooie woorden van verlossing en liefde op de daden van de kerk. En dan aan het slot avondmaal vieren? Als je zo slecht beseft dat het om het lichaam van de Heer gaat, om zijn vlees en bloed en zijn gemeente, dan vraag je om veroordeling, zegt de apostel (29). 'Daarom zijn er onder u veel zwakke en zieke mensen en zijn er al velen onder u gestorven.'

Daarom? Bedoelt Paulus dat de situatie in de gemeente de *oorzaak* is van veel ziekbedden en begrafenissen? Om dat te zien moet eerst duidelijk zijn op welke veroordeling hij doelt in het voorafgaande vers. Vers 32 maakt dat duidelijk: het oordeel van de Heer over hun situatie – waarmee Hij hen terechtwijst om hen uit 'het oordeel' te houden en hen te redden.

En dan wordt ineens dat opvallende 'daarom' duidelijker. Het zegt niet dat die ziekbedden en begrafenissen het *gevolg* zijn van de veroordeling, maar wel dat er *verband* is. In zijn wijze en genadige beleid legt God zelf dat verband en laat zijn apostel erop wijzen. Om hen wakker te schudden en tot de orde te roepen. 'Kijk nou eens wat er gebeurt...'

Helder genoeg om samen eens over na te denken in je gemeente. Want het moet wel anders, echt. En dat zit soms in kleine dingen, zegt Paulus (33v). Gewoon elkaar weer zien en zoeken, in de kracht van de Heer en zijn offer. Dan leert zijn lichaam en bloed je zijn lichaam weer zien en keert de vrede terug in Gods stad.

Mooie woorden van verlossing
kunnen breken
op de daden van de kerk

Wanhooop

TEKST: JAN T. OLDENHUIS, EMERITUSPREDIKANT VAN DE GEREFORMEERDE KERK TE GRONINGEN-HELPMAN ///

Er is één psalm in de Bijbel die in duisternis eindigt. 'Mijn enige metgezel is de duisternis,' is de slotzin. En daarvan wordt ook nog gezegd, dat het God is, die dat heeft gedaan. 'Mijn beste vrienden hebt U van mij vervreemd.' Het is verschrikkelijk. Als het niet in de Bijbel stond, zou ik het niet durven zeggen. Maar het staat er. De dichter van Psalm 88 heeft het gezegd. En God heeft er voor gezorgd dat we het allemaal kunnen lezen. En er staat nog veel meer.

Naamloze dode Het is één en al ellende en wanhoop. En alles wordt op naam van God gezet. Lees nu eerst de

psalm: het aangrijpend document van een wanhopig mens. Ik heb het u gemakkelijk gemaakt – u hoeft niet eens uw bijbeltje te pakken. De tekst staat hieronder in zijn geheel afgedrukt.

Laat elke zin zo lang tot u doordringen tot ze zeer doet. Neem er de tijd voor.

God heeft kennelijk gewild dat we deze stem zouden horen, en er

naar zouden luisteren. Een schreeuw van iemand die

zich 'naamloze dode' noemt; die zich door God voelt afge-

schreven; die alles kwijt is en niemand meer vindt om hulp bij te vragen; die de dingen die hem overkomen durft te benoemen als de verschrikkingen van God

die hem als water omringen waarin hij verdrinkt. De enige metgezel die God hem heeft gelaten is de duisternis.

Soms kom je zulke mensen tegen. Soms eindigt alles voor iemand in het donker. Soms besterven je alle gemakkelijke woorden van troost op de lippen. Dan kun je alleen maar stil zijn. En luiste-

ren. En vooral grote woorden

'Het is een diepgang

van holle troost achterwege

die je stil maakt' laten die wij zo gemakkelijk

sprekten op preekstoelen

en in pastorale gesprekken.

Heeft God misschien daarom deze psalm laten opnemen, om ons te leren dat onze woorden altijd ook te kort schieten? Om ons te leren te luisteren

HEER, God, mijn redder,
overdag schreeuw ik het uit,
's nachts zit ik stil voor U neer.
Laat mijn gebed U bereiken,
luister naar mijn klagen,
ik word door rampen bezocht,
mijn leven nadert het dodenrijk.
Ik hoor bij wie afgedaald zijn in het graf,
ik ben als een man aan het eind van zijn krachten,
een naamloze dode, ik ben
als een gesneuvelde in een massagraf,
aan wie U niet langer denkt,
losgerukt uit uw hand
U hebt mij onder in de kuil gelegd
in het duister van de diepte,
Uw toorn drukt zwaar op mij,
Uw golven slaan over mij heen.
Bekenden hebt u van mij vervreemd,
afgrijzen roep ik bij hen op,
Ik ben ingesloten en zie geen uitweg meer.
mijn ogen zijn dof van ellende

ik roep U aan, HEER, elke dag,
en strek mijn handen naar U uit.
Doet u aan doden wonderen,
staan schimmen op om U te loven?
Komt uw liefde in het graf ter sprake
of uw trouw in de afgrond?
Weet men in de duisternis van uw wonderen
of van uw weldaden in het land der vergetelheid?
Daarom roep ik U om hulp, HEER,
elke morgen nader ik u met mijn gebed:
Waarom, HEER, verstoot U mij
en verbergt U voor mij uw gelaat?
Ik ben verzwakt, van jongs af in doodsgevaar,
verbijsterd moet ik uw woede verduren.
De gloed van uw toorn overweldigt mij,
uw verschrikkingen maken mij sprakeloos,
als water omringen ze mij, dag aan dag,
van alle kanten sluiten ze mij in.
Mijn beste vrienden hebt U van mij vervreemd,
mijn enige metgezel is de duisternis.

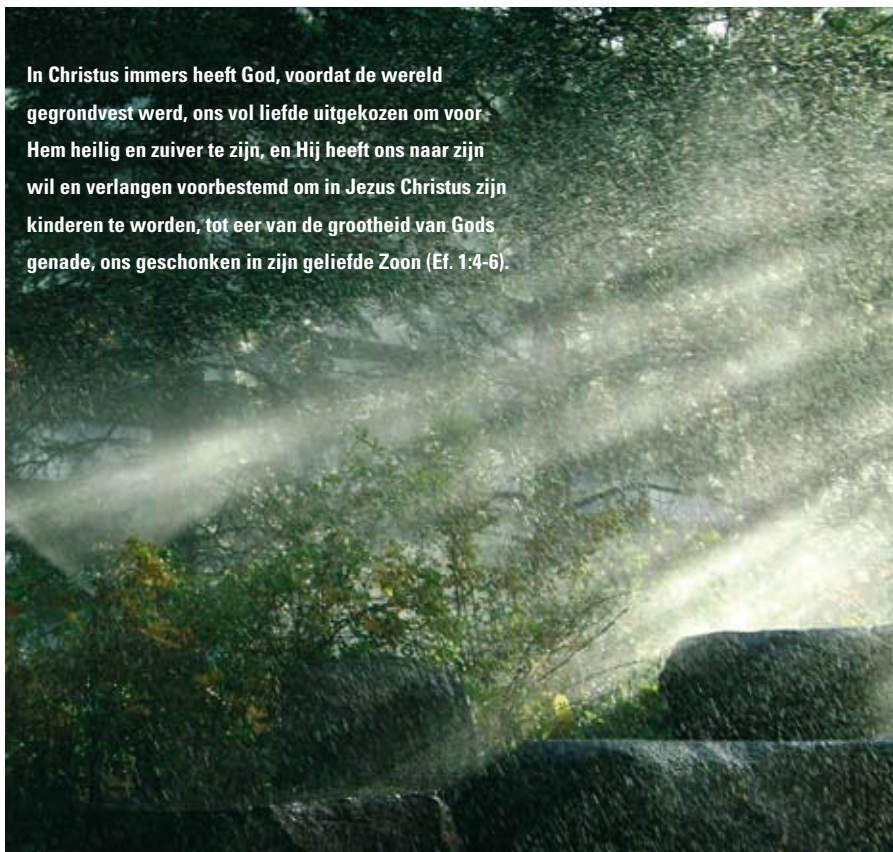
en deel te nemen in de bodemloze smart van een ander?

Kreunende werkelijkheid Ze zijn er, deze mensen, ze zijn er altijd. Ze zitten ergens thuis. Ze lopen ergens rond. Ze komen niet meer in de kerk. Ze hebben geen uitzicht en ze zitten vast. Precies zoals de dichter van deze psalm het onder woorden brengt. En ze zijn er ook altijd geweest. De honderden, de duizenden, die neergemaaid zijn voor de grillen van despoten, opgeofferd aan de machtshonger van idioten, weggeschoten als bladeren in de herfst, zonder dat ze ooit enig antwoord gekregen hebben op de vraag naar het waarom. Er is altijd geroepen naar God, geschreeuwd. Dag na dag. Zoals in de psalm. En daaroverheen zullen de vragen gekomen zijn van de gewonde geliefden die achterbleven, die nooit zijn beantwoord. Bij de grote gebeurtenissen van oorlogen, rampen, hongersnoden en wanbeheer. Bij de kleine gebeurtenissen van ziekte, tegenslag, het gemis van een geliefde, het breken van idealen, het mislukken van een leven. Een ouderling komt langs en een pastor brengt een bezoek en zelfs de goede woorden die gezegd worden, klinken hol en vallen als grind op de grond. Waar is de troost in de wanhoop?

Hoe kan het dat dit in de Bijbel staat? Het is niet meer mooi. Er komt geen oplossing. Er is geen vredig sluitstuk. Er is steile wanhoop, onopgeloste nood, en barre bitterheid. En God wordt er verantwoordelijk voor gesteld. Je durft het haast niet zo letterlijk na te zeggen. Je kunt er bang van worden. Het is een diepgang die je stil maakt.

*‘Zelfs de goede
woorden die gezegd
worden, klinken hol
en vallen als grind
op de grond’*

In Christus immers heeft God, voordat de wereld gegrondvest werd, ons vol liefde uitgekozen om voor Hem heilig en zuiver te zijn, en Hij heeft ons naar zijn wil en verlangen voorbestemd om in Jezus Christus zijn kinderen te worden, tot eer van de grootheid van Gods genade, ons geschonken in zijn geliefde Zoon (Ef. 1:4-6).

Het is de kreunende werkelijkheid van een alleen gelaten mens in een kapot geslagen schepping. Paulus zal het later weergaloos onder woorden brengen als hij schrijft over het zuchten van de schepping en de onderworpenheid aan de slavernij van de vergankelijkheid. Dat is Romeinen 8.

Ogen in het donker En dan staat er ook nog iets in die Bijbel, Efeziërs 1, iets dat je doet duizelen, omdat het teruggaat tot vroege verten die voor ons ontoegankelijk zijn: een besluit en een plan van God dat Hij gemaakt heeft voordat er ook maar iets bestond, vóórdat de wereld van vandaag waarin dit alles zich voltrekt zijn vorm had gekregen. Volstrekt onafhankelijk van wie of wat ook, in volledige vrijheid is dat besluit kennelijk genomen, alleen maar

omdat Hij dat wilde: mensen overeind zetten, een volk, mensen in relaties en verbanden, die gaan leven in de goede verhouding met Hem, met een basis en een toekomst, met een open eind en onder een open hemel, in een situatie waarin alles op zijn plek zal staan. Het is een besluit dat verankerd is in Hem zelf: mensen tot zijn kinderen adopteren. Dat kun je je in de wereld waarin Psalm 88 klinkt, niet meer voorstellen. Maar het staat er werkelijk. En Hij heeft in Jezus Christus laten zien, hoe Hem dat volstreekte ernst was.

Mogen onze harten verlicht worden, zodat we zullen zien waarop we mogen hopen, nu Hij ons geroepen heeft, hoe rijk de luister is die de heiligen zullen ontvangen en hoe overweldigend groot de krachtige werking is van Gods macht voor ons die geloven. Wat een geweldige woorden bij alle wanhoop die soms niet bezworen kan worden.

Kennisoverdracht en catechese

TEKST: HANS MEERVELD, DOCENT CATECHESE AAN DE GEREFORMEERDE HOGESCHOOL TE ZWOLLE EN THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT TE KAMPEN /// FOTO: MARLIES SPIJKERBOER

In een groep van 16/17-jarige catechisanten was de opdracht: zoek Efeziërs 4 eens op. Na even wachten besloot de catecheet maar de bladzijde te noemen zodat het wat sneller ging: 'Kijk maar op bladzijde 279.'

Een van de catechisanten zegt na een poosje: 'Bij mij staat er Jozua boven, meneer.'

Iedereen die in de catechese werkt, zal zo iets wel eens meegemaakt hebben. Bij sommige jongeren is sprake van gebrek aan kennis, niet alleen wat betreft het hanteren van de Bijbel, maar ook als het gaat om parate kennis.

In het rapport *Kansen voor de catechese*, dat gaat over de situatie in de Protestantse Kerk in Nederland, wordt gesproken over 'de analfabetisering van het geloof' en wordt 'een groot gebrek aan de meest basale kennis van het christelijk geloof' vastgesteld¹. Door hoogleraar Wim Verboom, een deskundige op het gebied van catechese, wordt gebrek aan geloofskennis getypeerd als een 'geestelijke ramp'². Zou het in andere kerken beter zijn?

Oorzaken Klagen over gebrek aan kennis is niet nieuw. Hosea noemt het al. Het was voor Luther en Calvijn een belangrijke drijfveer om veel energie te steken in de catechese. In vrijwel elk onderzoek dat in de afgelopen eeuw onder jongeren is gehouden in verband met geloof en kerk, komt gebrek aan kennis ter sprake. Het is om te beginnen verstandig de klacht wat te relativeren. Is het onder

ouderen veel beter? Een paar steekproefjes met concrete kennisvragen doet het vermoeden rijzen dat het deels om een mythe gaat dat het vroeger beter gesteld was met parate kennis. Maar ook hier zullen de persoonlijke verschillen groot zijn.

De oorzaak voor gebrek aan geloofskennis onder de jeugd wordt in verschillende richtingen gezocht. Zou het te maken kunnen hebben met recente ontwikkelingen in de catechese? Het is in onze kerken al lang niet meer vanzelfsprekend dat de predikant de catecheses verzorgt. In de meeste kerken functioneert een team van catecheten, dat voor het merendeel bestaat uit niet theologisch geschoolde vrijwilligers, van wie je vaak hoort dat zij zelf het meeste leren van de catechese.

Zou het liggen aan de methoden die gebruikt worden? Lang niet altijd wordt meer een methode gebruikt die de Heidelbergse Catechismus als uitgangspunt neemt. Vaak wordt een methode gebruikt die op een andere manier de geloofsinhoud ter

sprake brengt. Zou het niet beter zijn dat eerst een stevig fundament wordt gelegd door in de eerste jaren van de catechisatie de HC door te nemen en te laten leren?

Zou een oorzaak kunnen zijn dat in de lessen te veel gezocht wordt naar aansluiting bij de ervaringen van de catechisanten? De groepen zijn steeds kleiner geworden, om aan de persoonlijke ervaringen een plek te geven. Terug naar de inhoud zou dan een oplossing kunnen zijn. Maar voor elk van deze drie mogelijke oorzaken geldt: voordat deze veranderingen plaatsvonden,

werd er ook al geklaagd over gebrek aan kennis.

'Het is de omgeving

waarin je elke dag

opgroeit die je die

kennis bijbrengt'

Moedertaal De werkelijke oorzaak ligt vermoedelijk dieper. Je komt hem mogelijk op het spoor door een vergelijking te maken met leren van de moedertaal.

Het leren van je moedertaal

is min of meer vanzelfsprekend gegaan, zonder dat je bewust aan het leren was. Vanaf je geboorte hebben mensen tegen je gepraat. Als vanzelf ga je door luisteren een verband leggen tussen een voorwerp en een woord. En daarna

begin je de eerste woordjes te spreken. Het leren hoeft niet apart georganiseerd te worden, want het is de omgeving waarin je elke dag opgroeit die je die kennis bijbrengt.

Boeiend in dit verband is een tekst als Deuteronomium 6:6. Mozes wijst daar de ouders op het onderwijs met betrekking tot het onderhouden van Gods geboden. Die geboden moeten de kinderen ingeprent worden door alledaagse omgang: 'Spreek er steeds over, thuis en onderweg, als u naar bed gaat en als u opstaat.' – elk moment van de dag dus. Inprenten heeft hier niets te maken met uit het hoofd leren, omdat het een vorm van onderwijzen is die er gewoon is in de omgeving.

In zo'n situatie is sprake van echte overdracht. Het is een vorm van kennis die je nauwelijks kritisch kunt verwerpen. Je neemt het over zoals het wordt

aangedragen, want de taal spreken is een voorwaarde om te kunnen communiceren en om erbij te horen.

Geloofstaal Bij kennisoverdracht is dus van belang welke plaats de kennis inneemt in het leven van de mensen. De moedertaal wordt ongemerkt geleerd doordat de omgeving haar vanzelfsprekend gebruikt. Maar is die vanzelfsprekendheid er ook als het gaat om de 'geloofstaal'? Want als die context ontbreekt, zou dat wel eens de belangrijkste reden kunnen zijn dat het met de kennis zo slecht gesteld is. Buiten het gezin en de kerk om, in de samenleving, is geloofstaal een vreemde taal geworden. Godsdienst is hoofdzakelijk verbonden met het privéleven. De aangeleerde kennis komt in de kerk ter sprake. In de praktijk betekent dat hoofdzakelijk tijdens de erediensten, een gedeelte van de zondag. Tijdens de erediensten, en soms op catechisatie en vereniging zoekt een jongere wel eens een tekst op in zijn Bijbel – en door het gebruik van de beamer hoeft het in de kerk ook nog niet eens altijd. Maar over het algemeen kun je zeggen dat in de kerkdiensten en in kerkelijke activiteiten de taal gesproken wordt die overeenkomt met wat er geleerd wordt op catechisatie.

Het is de vraag in hoeverre de geloofstaal ook thuis vanzelfsprekend gesproken wordt. Hoe zou het zijn met het gebruik van godsdienstige kennis in de gezinnen? Is daar sprake van een praktijk die het gebruik van de geloofstaal ondersteunt, of komt het geloof maar op enkele momenten naar voren? Als dat laatste het geval is, dan zijn er dus maar weinig situaties waarin je de aangeleerde kennis echt gebruikt. Als deze vanzelfsprekende context er niet is, wordt de kennis die je

opdoet via de catechese geïsoleerde kennis, die je op dat moment leert, maar die, omdat er zoveel informatie op je afkomt, ook zo weer vergeet.

Catechese is onmisbaar Hoe dan ook blijft de catechese belangrijk. Voor veel jongeren is het een van de weinige momenten in de week waar het over geloofskennis gaat. Er wordt zeker wat geleerd op catechisatie. Ook daarvan kunnen catecheten voorbeelden noemen, voorbeelden waaruit blijkt dat jongeren echt goede argumenten kunnen noemen in een discussie over een onderwerp dat hun aanspreekt, bijvoorbeeld over de kinder- of volwassendoop. Elke catecheet is wel eens diep getroffen door oprechte en open getuigenissen van catechisanten, waarin hun geloof naar voren komt.

Daarnaast zou het goed zijn om niet alleen jongeren structureel te onderwijzen. Als kennis niet wordt bijgehouden, verdwijnt ze. Daarom is het van belang dat in alle generaties het leren doorgaat. 'Levenslang leren' in de kerk, met veel aandacht voor hoe het geloof in de leefwereld functioneert, zou de geloofskennis beslist ten goede komen. En tenslotte: het is heel goed mogelijk dat de catechisante die Efeziërs 4 in de Bijbel niet kon vinden, het zonder problemen snel voor zich heeft in de gedownloade Bijbel op haar mobiele telefoon.

- 1 *Kansen voor de catechese*, Catechese in de Protestantse Kerk in Nederland, Schets van de situatie van catechese binnen de Protestantse Kerk in Nederland, visie op catechese en aanbevelingen om de plaats van de catechese te waarborgen binnen het kerkelijk leven. Uitgave van de Dienstenorganisatie van de PKN, september 2007, pag. 6.
- 2 Het artikel *Gebrek aan geloofskennis geestelijke ramp*, Reformatorisch Dagblad van 28 oktober 2010.

Beloften voor Israël

TEKST: BAS LUITEN, PREDIKANT TE AMERSFOORT - DE HORSTEN EN HOOFDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Enkele jaren geleden verscheen in Amerika de romanserie *Left Behind*, geschreven door Tim LaHaye en Jerry B. Jenkins, die in veel talen is vertaald en ook is verfilmd. De Nederlandse vertaling is uitgegeven onder de titel *De laatste bazuin*.

Beide auteurs behoren tot de beweging van de dispensationalisten, die gefocust zijn op een toekomstig vrederijk van duizend jaren, met Israël in het middelpunt. Deze beweging begon in de 19e eeuw met J.N. Darby en heeft tot in onze tijd veel aanhangers (Darbisten). Recent schreef collega W. Wierenga hierover een boekje met als titel *De schorre laatste bazuin*. In de titel klinkt al door dat het gaat om het ontmaskeren van een dwaalleer.

Beschrijving Wat zit er allemaal vast aan die leer van het duizendjarig vrederijk? In het boekje van Wierenga wordt dit helder uit de doeken gedaan. De lezer zal zijn ogen uitwrijven. Kort gezegd komt het erop neer dat de dispensationalisten de geschiedenis opdelen in maar liefst zeven bedelingen, terwijl ze vier momenten van opstanding verwachten en twee wederkomsten van de Heer.

Centraal is de 'opname van de heiligen', die binnenkort wordt verwacht bij de 'Opnamekomst' van de Heer. Op slag zullen alle gelovigen van de aarde verdwenen zijn, waardoor grote chaos en zelfs oorlog ontstaat. Ook de gestorven heiligen zullen daarbij worden opgewekt, om met de Heer naar de hemel te gaan. Die heiligen zijn alleen

zij die gestorven zijn na de 'Bethlehem-komst' van de Heer, de 'kerkheiligen', die consequent onderscheiden worden van het Joodse volk.

De kerk gaat zeven jaren feest vieren in de hemel, terwijl op aarde de grote verdrukking plaatsvindt. In die jaren komen velen tot geloof. Met name zal heel Israël tot bekering komen. Na die zeven jaren komt de Heer nogmaals terug, nu om zijn Koninkrijk te stichten in Jeruzalem en de tempeldienst te herstellen, duizend jaren lang. Bij deze 'Koninkrijkkomst' vindt de opwekking plaats van alle heiligen van het Oude Testament, om te delen in de heerlijkheid van dit rijk. Ook de heiligen die gestorven zijn ten tijde van de grote verdrukking worden weer levend. Zij krijgen allen een opstandingslichaam, onsterfelijk en onaantastbaar. Dit in tegenstelling tot de gelovigen die nog in leven zijn bij de 'Koninkrijkkomst', want die zullen voortleven in hun aardse lichaam en zich nog voortplanten en zo. Pas na dit alles zullen de ongelovigen opstaan om geoordeeld te worden.

Waar alles om draait is dat er zo een periode ontstaat waarin de beloften aan Israël worden vervuld, dat Jeruzalem tot heerlijkheid zal komen en dat de

Heer van daaruit de wereld zal regeren. De tijd van de kerk zal een tussentijd blijken, want het is de Heer om Israël begonnen.

Exegese Wierenga maakt werk van zorgvuldige exegese. Hij bespreekt de Schriftplaatsen die in dit verband worden aangehaald, onder andere Opb. 20, Rom. 11, Jes. 2 en Dan. 9. Zijn ontzuiterende conclusie is, dat heel dit complexe gedachtegoed door geen enkele Bijbeltekst gedragen wordt. Inte-

gendeel, heel de speculatieve verwachting ten aanzien van Israël wordt ingelezen in teksten die daartoe niet echt aanleiding geven, maar hoogstens enige ruimte bieden.

Daarnaast draagt Wierenga Schriftplaatsen aan die

een heel ander licht laten vallen over de beloften aan Israël gedaan. Messias Jezus wordt in de profeten 'Israël' genoemd. Hij is het zaad van Abraham, waarop de beloften betrekking hebben. Zaad kan een meervoud zijn, maar het is in Gods spreken in de eerste plaats een enkelvoud: Christus (Gal. 4). Alle beloften, aan Abraham gedaan, zijn overgegaan op Hem. *Hij is Israël*. Ieder die in Hem gelooft, krijgt er deel aan, zonder onderscheid.

'Hier schrijft

Wierenga

bladzijden met een

gouden randje'

Hier schrijft Wierenga bladzijden met een gouden randje. Er wordt nogal eens gezegd, dat de beloften aan Israël op de kerk zijn overgegaan. Dat wekt irritatie, want het is te kort door de bocht. Wierenga neemt daar afstand van. De beloften zijn op Messias Jezus overgegaan, Hij is Israël. Hij is de tempel. Een aardse tempel zal nooit meer nodig zijn, want in Hem woont God onder zijn volk. Evenzo zijn Jeruzalem en het beloofde land christelijk te duiden. Het beloofde land is al geschonken aan Israël, namelijk aan Messias Jezus, die het verdiende. Aan Hem is heel de wereld geschonken. Fijn puntje: aan Abraham was niet slechts Kanaän beloofd, maar de hele wereld (Rom. 4:13).

Dus is er vandaag niemand die op een beloofd land rechten kan laten gelden. De huidige staat Israël kan slechts terugvallen op politieke toezeggingen.

Kerk Het mag duidelijk zijn, dat ik dit boekje bijzonder waardeer. Toch houd ik vragen over, vooral ten aanzien van de kerk. Is die niet al te ver uit het zicht verdwenen? Wierenga lijkt haast beducht om de kerk nog te noemen. Op blz. 71 staat klip en klaar, dat de heilige en geliefde stad, waarop de satan zijn laatste aanval richt, de gemeente is, 'de heilige, algemene christelijke kerk'. Wierenga volgt daarin de exegese van S. Greijdanus. Maar dit is de enige plek in het hele boekje. Het staat er dus wel, maar ik vind het mager. Wierenga schrijft, dat Jeruzalem vanouds de stad was van de tempel, waar de verzoeningsdienst plaatsvond. Citaat: 'De verzoeningsdienst is nu voltooid, het ene offer is gebracht door Jezus Christus' (blz.34). Dat kun je

volgens mij zo niet zeggen. Het offer ter verzoening is volbracht, dat wel, maar de verzoeningsdienst, waarin God en mensen bij elkaar komen, is in volle gang. De Heer heeft de verkondiging

*'Dit is mij te
voltooid. Waar
is Gods spreken
vandaag?'*

van de verzoening toevertrouwd aan zijn dienaren: 'namens Christus vragen wij: laat u met God verzoenen' (2 Kor. 5:20). Welnu, waar vindt die bediening van de verzoening plaats? Hier had rechtstreeks gewezen kunnen worden naar de wereldwijde

kerk, niet als vervanging maar als vervulling van beloften aan Israël gedaan. Dit is voorzeggd in Jesaja 2: de tempel zal rotsvast staan, verheven boven alle bergen, de volken zullen daarheen optrekken en de Heer zal spreken vanuit Jeruzalem. Welnu, als Messias Jezus vandaag die tempel is, waar is dan Jeruzalem van waaruit de Heer spreekt? Mijns inziens had Wierenga hier al de kerk mogen noemen. Maar hij volstaat met een opmerking in de verleden tijd, dat het onderwijs aangaande de Redder van de wereld vanuit Jeruzalem de wereld is ingegaan (blz.109). Dit is mij te voltooid. Waar is Gods spreken vandaag?

Iets anders is, dat dispensationalisten ook de vervulling willen zien van de materiële beloften aan Israël gedaan. In Psalm 72 worden het goud en het zilver van de aarde aan de koning van Israël toegezegd! Wierenga gaat daarin mee, en wijst daarbij op de gouden straten die wij in het nieuwe Jeruzalem verwachten (blz. 37 e.v.). Dit kan ik om twee redenen niet volgen. In de eerste plaats: waarom ook nu niet de lijn getoond naar Messias Jezus? Hij ontvangt de hele aarde én daarmee haar volheid (Psalm 8, Psalm 24). In de tweede plaats: hoe kan de geliefde stad hier en

nu de gemeente zijn, en straks een stad van steen en metaal? Die uitleg van 'stad' lijkt me niet consistent.

Satan gebonden Veel mensen kunnen moeilijk geloven dat de satan nu gebonden is, van Jezus' hemelvaart tot aan zijn wederkomst. Terecht wijst Wierenga op de aard van die binding, namelijk dat satan niet hele volken in het duister kan houden. Dat zien we inderdaad! Toch is er ook zoveel geweld en misdaad, dat de auteur wel iets meer had mogen zeggen over de invloed van satan vandaag, over het beest en de valse profeet die zich laten gelden (Opb. 13). Daarmee zou hij de lezer hebben geholpen om de periode van duizend jaren vandaag te herkennen. Laat ik dit mogen meegeven als suggestie voor de tweede druk, die ik dit boekje van harte toewens.

N.a.v. W.Wierenga, *De schorre laatste bazuin*.

De theologie achter de romanserie *De laatste bazuin*. Uitgeverij Woord en Wereld, Barneveld 2011, ingenaaid, 128 blz., prijs € 10,75.

450 JAAR NEDERLANDSE GEOLOFSBELIJDENIS

Dit jaar is het 450 jaar geleden dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis, ook wel genoemd Confessio Belgica, werd gepubliceerd.

Guido de Brès (1522-1567), een gereformeerde predikant uit Doornik, wierp het boekje in de nacht van 1 op 2 november 1561 over de muur van het kasteel in die plaats. In een begeleidende brief vroeg hij de koning, Filips II van Spanje, een einde te maken aan de vervolging van de protestanten. Daarna is deze belijdenis in verschillende versies aangenomen door de synode van Antwerpen (1566), het Convent van Wessel (1586), de synode van Emden (1571) en de synode van Dordrecht (1618/19). In veel protestantse kerken in de wereld functioneert het boekje nog steeds als belijdenisgeschrift.

Een aantal partners op het internationale platform Refo500 wil dit jubileum onder aandacht brengen. Zo organiseert reispartner Historizon van 18 t/m 21 oktober een reis 'In de voetsporen van Guido de Brès' naar Noord-Frankrijk en België.

Daarnaast zijn er verschillende conferenties en symposia. De Gereformeerde Bond is betrokken bij de organisatie van een symposium over 450 jaar Nederlandse Geloofsbelijdenis op 31 oktober in Leiden en de Theologische Universiteit Kampen organiseert onder dezelfde titel op 1 november een symposium in Kampen. Sprekers op deze beide symposia zijn o.a. dr. Gijsbert van den Brink, dr. Erik de Boer, dr. Patrick Nullens en dr. Arie Baars. Een internationale interconfessionele conferentie wordt op 28 november in Brussel gehouden en

hierbij zijn twee Refo500-partners uit Leuven betrokken, namelijk de Evangelische Theologische Faculteit Leuven en de Katholieke Universiteit Leuven. Sprekers op deze conferentie zijn o.a. dr. Andreas J. Beck, dr. Peter De Mey en dr. Peter Tomson.

In het vorige jaar zag al een jeugdboek over het leven van Guido de Brès het licht: *De geheime brief voor de koning*, geschreven door J. Kranendonk-Gijssen. Eerder dit jaar verscheen onder Refo500-label bij Uitgeverij Kok *Guido de Brès, zijn leven, zijn belijden*, E.M. Braekman en E.A. de Boer. Dit boek wil een monument voor deze reformator zijn. Meer informatie: www.refo500.nl

COLLECTEDOEL DANKDAG VASTGESTELD: OPBOUW KENIA

De Verre Naasten stelt, via het Diaconaal Steunpunt, aan diaconieën voor om op Dankdag (woensdag 2 november a.s.) te collecteren voor lange-termijn-investeringen in droog Kenia. Kerken krijgen in oktober diverse materialen toegestuurd.

Momenteel is de Hoorn van Afrika volop in het nieuws vanwege de hongersnood. Die noodhulp is nu absoluut noodzakelijk, maar daarnaast zijn lange-termijn-investeringen onmisbaar! Want willen we dramatische situaties, zoals deze er nu zijn, in de toekomst voorkomen dan moeten we ook investeren in de lange termijn. De Verre Naasten vraagt daarom rond Dankdag steun voor het lokale opbouwwerk van onze zusterkerken in Kenia. Dit zal worden ondersteund met een bewustwordings-campagne in de kerken in Nederland. In Kenia bieden de zusterkerken nu noodhulp, daarnaast werken ze echter

ook aan structurele oplossingen voor de water-, voedsel- en gezondheidszorgproblemen. Centraal bij hun aanpak staan de mogelijkheden en de 'kracht' van dorpsgemeenschappen zelf: zij bepalen zelf welke steun het beste bij hen past. Zodoende kent het waardevolle ontwikkelingsprogramma van de kerk een breed scala aan lokale hulpprojecten, zoals de aanleg van irrigatievoorzieningen, training van traditionele voedvrouwen, opzet van eenvoudige gezondheidsposten, veeteelt-trainingen en de opvang van aidswezen. Tegelijk wil de kerk met deze gerichte investeringen in lokale gemeenschappen werken aan meer rust en vrede in het grensgebied tussen de Turkana- en Pokot-stammen in Kenia. Zodoende kan 'van onderop' geïnvesteerd worden in structurele, lange-termijn- oplossingen voor Kenia.

Dankt u rond Dankdag mee voor de hoopgevende resultaten die in Kenia geboekt mogen worden? Vanaf oktober vindt u via www.deverrennaasten.nl/dankdag meer informatie over onze Dankdag-campagne.

WILLEM JAN OTTEN SPREKER OP DE CLO-LITERATUURDAG

Zout in de pap of mosterd na de maaltijd; wat betekent het geloof in de kunst?

Vaak wordt in romans en verhalen met vreugde of met wrok teruggezien op een religieus verleden. Maar wat gebeurde er na het afscheid van God en geloof? En welke rol vervult het geloof voor schrijvers die er juist later naartoe gegroeid zijn? Op de jaarlijkse literatuuurdag wordt ingegaan op deze en andere vragen.

Willem Jan Otten, dichter-schrijver-

denker, is te gast in het ochtendprogramma evenals debutant Rick de Gier. Gitarist Dingeman Coumou omlijst het gesproken woord met muziek. Het middagprogramma biedt een gevarieerd aanbod in twee workshoprondes, met Henk Pietersma, Len Borgdorff, Enny de Bruijn, Peter van Dijk, Liesbeth van Binsbergen en Matthijs de Jong. De organisatie is ook dit jaar weer in handen van het Christelijk Literair Overleg, het Nederlands Bijbelgenootschap en Liter (christelijk literair tijdschrift).

Praktische informatie:

Zaterdag 5 november in de Tuindorpkerk Prof. Suringarlaan 1, 3571 WH te Utrecht. 9.30 uur registratie, 10.00 opening. Meer info: www.christelijkliterairoverleg.nl mail: info@christelijkliterairoverleg.nl of bel: 078-6185671.

JAN WESTERT BEOOGD VOORZITTER LVGS-NIEUWE STIJL

Het LVGS-nieuwe stijl heeft een voorzitter. Na instemming van de leden op 13 oktober aanstaande is de heer J. Westert het gezicht van het gereformeerd onderwijs in Nederland. Met de benoeming van de betaalde voorzitter is de omvorming van het LVGS (Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen) van een dienstenorganisatie naar een netwerkorganisatie een feit. De dienstverlening van de besturenorganisatie wordt vormgegeven in samenwerking met de Besturenraad Christelijk Onderwijs.

De 59-jarige Jan Westert is naast redacteur van dit blad op dit moment directeur van ROC Menso Alting in Groningen en bestuursvoorzitter van ROC Menso Alting in Zwolle. Verder is hij

fractievoorzitter van de ChristenUnie in de staten van Overijssel en voorzitter van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie. Westert heeft in zijn lange loopbaan met name gewerkt aan de positionering van christelijke organisaties, waaronder het christelijk vakverbond GMV en PhiladelphiaSupport.

Jan Westert kent het LVGS en vindt het belangrijk dat de organisatie als netwerkorganisatie verder gaat. 'De onderwijsinstellingen zijn in de loop der jaren sterk veranderd met als kernwoorden schaalvergroting en professionalisering. Hier past een LVGS bij dat een netwerkfunctie vervult om de eenheid van het gereformeerde onderwijs te bevorderen en de gezamenlijke belangen te behartigen.'

De nieuwe voorzitter hoopt zijn brede maatschappelijke ervaring in combinatie met zijn netwerk te kunnen benutten voor de verdere ontwikkeling van het LVGS. Inspiratie, innovatie gecombineerd met een investering in visie en profiel zijn daarvoor volgens hem de belangrijkste ingrediënten.

KERK IN ACTIE: ZORG OVER GEPLANDE OVERHEIDSBEZUINIGINGEN

Kerk in Actie signaleert via haar netwerk van kerkelijke vrijwilligers dat de opeenstapeling van geplande

bezuinigingen in de zorg, het onderwijs en de sociale zekerheid voor kwetsbare individuen en groepen in de samenleving negatief dreigt uit te pakken. Hierdoor is het niet denkbeeldig dat deze mensen onevenredig zwaar zullen worden getroffen door de voorgenomen overheidsbezuinigingen.

Duizenden kerkelijke vrijwilligers en diakenen komen met grote regelmaat in contact met mensen in nood. De zorgen waarmee ze worden geconfronteerd liggen op het terrein van gezondheid en zorg, van werkloosheid en gebrek aan inkomen, van discriminatie en gebrek aan erkenning en van vereenzaming en sociaal isolement.

Enkele voorbeelden van concrete bezuinigingen waarover zorgen bestaan zijn: het persoonsgebonden budget, de Wajonguitkeringen, het zorgpakket, de sociale werkvoorziening en passend onderwijs voor mensen met een beperking. Kerk in Actie vindt het van groot belang dat de kwaliteit van de zorg gewaarborgd blijft en dat er voldoende budget en menskracht is om kwetsbare mensen persoonlijke zorg en aandacht te kunnen geven.

Migranten hebben het tegenwoordig moeilijker dan ooit. Vluchtelingen worden met argwaan bejegend. Gelijke behandeling als principe en recht wordt dagelijks geschonden, op allerlei plaatsen en niveaus. Kerk in Actie zet

Ongemakkelijke teksten van Jezus

Reinier Sonneveld & Rob van Houwelingen (red.)

Waarom zegt Jezus dat zijn volgelingen hun familieleden moeten haten? Hoe kunnen bijbelteksten zo tegenstrijdig overkomen? Uitspraken van Jezus komen soms hard over. Hoe ga je daarmee om? In deze uitgave worden 75 van zulke teksten behandeld door vijf kenners van het Nieuwe Testament. 228 p., €15,90

www.buijten.nl – in de boekwinkel

Buijten & Schipperheijn Motief

zich vanuit haar diaconale roeping in voor een rechtvaardige behandeling van deze mensen. Daarvoor verstrekt Kerk in Actie onder andere informatie aan de vele diakenen in plaatselijke kerkelijke gemeenten die zich inzetten voor asielzoekers en vluchtelingen die op de een of andere manier buiten de boot dreigen te vallen.

Kerk in Actie wil de volksvertegenwoordigers in de Eerste en Tweede Kamer graag een hart onder de riem steken, maar wil ook een beroep doen op hun verantwoordelijkheidsbesef. Daarnaast spreekt Kerk in Actie uit dat ze in de huidige politiek een besef van urgentie mist dat verder gaat dan het op orde brengen van de staatshuishouding. Er is een politiek nodig die zich durft los te maken van kortzichtigheid, een politiek die in lange termijnen wil denken,

maar daarbij tegelijkertijd acute zorgen van landgenoten, wereldbewoners en toekomstige generaties serieus wil nemen.

Binnen het verband van de Raad van Kerken in Nederland heeft Kerk in Actie zich aangesloten bij de actie Stop de Stapeling, waarbij ook vakbonden en een groot aantal belangenorganisaties in de zorg zich hebben aangesloten. In een brief aan de leden van de Eerste en Tweede Kamer licht Kerk in Actie haar zorgen en betrokkenheid bij de beleidsvorming toe.

Kerk in Actie is het zendings- en diaconale werk in binnen- en buitenland van de Protestantse Kerk in Nederland. Delen van dit werk worden mede namens tien kerken en organisaties in Nederland uitgevoerd. Voor meer informatie: www.kerkinactie.nl.

Overleden

Ds. Jacob Klamer (geboren 18 maart 1925). Predikant te Bunschoten-Spakenburg (voor de zending in Papua, 1957), Zaandam (1974) en Meppel (1978, vanaf 1984 zendeling-docent op Sumba, Savu en Timor). Met emeritaat: 1990.

Preekconsent

De classis Rotterdam heeft ds. J.L. Beuving te Bergschenhoek de bevoegdheid verleend in kerkdiensten voor te blijven gaan na zijn ontheffing uit het ambt van predikant per 1 januari 2012. De bevoegdheid geldt voor een periode van twee jaar.

Beroepbaar

Kandidaat S.D. Heij te Wageningen, tel. 0317-849754, e-mail sjoerdheij@gmail.com.

Bestel nu extra nummers van de najaarsspecial Familie, uitgave van De Reformatie en Opbouw.

In een breed scala aan artikelen wordt ingezoomd op vele aspecten van het gezins- en familieleven. Prima materiaal voor bijvoorbeeld een themagesprek of een bezinningsbijeenkomst.

Aanvragen: www.dereformatie.nl of info@dereformatie.nl
 Prijzen: 1-9: € 4,95 per stuk, 10-19: € 3,95 per stuk, 20 of meer: € 2,95 per stuk (prijzen zijn incl. porto)

ASTRID WIL MINDER LAST HEBBEN VAN SOMBERE BUIEN

WIJ HELPEN HAAR VERDER

SNEL EN LAAGDREMPELIGE HULP BIJ O.A.:

We zijn er voor kinderen, jongeren en volwassenen die last hebben van psychische klachten. Wie tijdig hulp zoekt, kan met een beperkt aantal gesprekken al vooruit geholpen worden. Kijk op www.optiment.eu

- depressie
- rouwverwerking
- relatieproblemen
- overspannenheid
- identiteitsproblemen

OptiMent is er voor u en jou in: Amersfoort ■ Dordrecht ■ Nieuwegein ■ Stellendam ■ Veenendaal ■ Woudenberg ■ Zwolle ■ Zeist

OPTiMent

ONDERDEEL VAN ELEOS

mensen tot groei en bloei brengen

